

ЗАГОЛОВКИ В КОНТЕКСТІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ

Рогач Л. В.

Кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології

Дослідження присвячене вивченню особливостей заголовків науково-технічних текстів, визначенню їх типів та способів перекладу. Метою вивчення є визначення найпоширеніших способів перекладу заголовків науково-технічної літератури на прикладі перекладу заголовків статей та анотацій до книг нафтогазового спрямування.

Заголовок є одним з найважливіших конститuentів інформаційної структури тексту. Він входить в систему тексту, передаючи, як і будь-який словесний знак, змістовно-фактичну інформацію, а також виступає найпершою ознакою творів різного характеру, в тому числі і науково-технічних. Саме заголовок дає читачу перше уявлення про книгу, статтю або інший матеріал, формує настрій перед прочитанням, стає першим кроком до аналізу даного матеріалу [1]. Згідно твердження Буракової С.І., заголовок називає певний твір або інший матеріал і допомагає вловити контури його ідейно-семантичної основи. Заголовок – це цілісна одиниця мови, яка стоїть перед текстом і є назвою тексту, яка вказує на зміст даного тексту і відокремлює даний відрізок мовлення від інших [2, с. 30]. Заголовок виступає своєрідною тезою самого корпусу тексту. Обираючи заголовок, автор чітко уявляє, що він створює, на чому хоче сконцентрувати увагу читача та що хоче донести до нього [3, с. 7].

Кальченко Я.О. визначає такі критерії заголовків: заголовок повинен бути помітним, навіть при швидкому погляді на сторінку з текстом заголовок першим кидається в очі, заголовок повинен зацікавити читача та викликати його емоції, заголовок повинен бути зрозумілим, тобто написаним абсолютно зрозумілою для аудиторії мовою, заголовок повинен бути конкретним, особливо в науково-технічних матеріалах [4, с. 15].

Відповідно до семантичної структури існують такі типи заголовків, що притаманні науково-технічній літературі:

- заголовок у вигляді окличного речення або заявки;
- заголовки – поради;
- заголовки у вигляді питання;
- заголовок, що акцентує увагу на проблемі;
- заголовок – протиставлення.

Проблема перекладу заголовків неодноразово привертала увагу багатьох науковців. Приступаючи до перекладу заголовків науково-технічних матеріалів, необхідно ознайомитись із загальним змістом матеріалу та зрозуміти які питання розглядаються, установити зв'язок назви зі змістом. У більшості випадків виявити сутність заголовка стає можливим лише після того, як ви зрозумієте суть оригіналу. Загалом не існує яких-небудь універсальних рекомендацій щодо перекладу заголовків [5, с. 34]. Особливу увагу при перекладі необхідно звернути на особливості науково-технічних матеріалів. Для перекладу атрибутивних груп в заголовках слід провести аналіз змістових зв'язків атрибутивного сполучення і визначити змістові групи всередині цього словосполучення. Розібравши змістові зв'язки, перекладають словосполучення справа наліво, починаючи з опорного слова.

Якщо заголовок містить термін або скорочення, в процесі перекладу науково-технічного тексту необхідно шукати еквівалент у словнику, адже найбільш вживані терміни та перелік найтипівіших скорочень міститься майже в кожному словнику. При відсутності еквіваленту слід звертатись до спеціальних словників термінів та спеціальних словників скорочень. Основним завданням, що стоїть перед перекладачем науково-технічної літератури є адекватне донесення до читача інформації, закладеної в оригіналі, мовою перекладу максимально скороченим способом при дотриманні літературних норм мови перекладу, стиля, термінології, встановлених в тій чи іншій галузі науки та техніки.

Аналіз способів перекладу заголовків науково-технічних текстів проводився на прикладі перекладу заголовків статей нафтогазового спрямування. Як показало наше дослідження, використання еквівалентів для перекладу

заголовків нафтогазових матеріалів є типовим для перекладу вузькоспеціальних термінів, які представляють собою назви нафтогазового обладнання, розчинів та матеріалів, а також процесів, що використовуються у нафтогазовій промисловості, адже цей спосіб перекладу передбачає використання точних еквівалентів, які мають лише одне значення та є типовими лише для однієї сфери вжитку. Ми можемо також зробити припущення, що ці терміни зустрічаються в суміжних до нафтогазової промисловості сферах, таких як геологія, гірнича справа. У цих галузях їх значення ідентичні або ж дуже близькі до значень в текстах нафтогазового спрямування.

Проаналізувавши заголовки статей з журналів нафтогазового спрямування, спостерігаємо, що переклади за допомогою використання еквівалентів становлять меншу частку всіх перекладених англійською мовою заголовків нафтогазових статей.

Прикладом такого заголовку, що перекладається за допомогою еквівалентів є:

Відхилювач бурильної колони ВБК-295,3 та вибійна компоновка на його основі

Переклад цього заголовка англійською мовою здійснюється саме за допомогою використання еквівалентів, типових для нафтогазової сфери.

Drilling string deflector 295, 3 and corresponding downhole assembly

Прикладами використання еквівалентів у перекладі заголовків є також: *drill stem test* – випробування пласта свердловини, *injection water* – вода для нагнітання, *wellheads* – гирло свердловини, *oil shale* – нафтоносний сланець, *production separator* – сепаратор продукції свердловини.

Використання варіативних відповідників є найбільш поширеним способом перекладу заголовків. Аналіз відібраного матеріалу показав, що даний спосіб як і попередній типовий для перекладу заголовків, що описують в основному процеси проведення, а також оцінки, характеристики та закономірності різноманітних досліджень та передбачають використання термінів, що типові і для інших галузей, адже варіативні відповідники реалізуються саме в певному контексті і при використанні в матеріалах іншої тематики можуть набувати зовсім іншого

значення.

Прикладом заголовка, що перекладається за допомогою використання варіативних відповідників є наступний:

Визначення параметрів коміркової структури епоксикомпозитних матеріалів для покриттів

Переклад даного речення англійською мовою здійснюється саме з використанням варіативних відповідників:

Characteristics determination of cell structure of epoxycomposites materials for covering

Термін *коміркова структура* вживається також в біології, медицині, у виробництві пластмас та полімерів, електроніці, де отримує значення відмінне від значення цього терміна в текстах нафтогазової тематики. Термін *покриття* також поширений в астрономії, бухгалтерській справі, воєнній справі, математиці, рекламі та інших галузях. Наведемо ще деякі приклади використання варіативних відповідників у перекладі заголовків: *reservoir* – *нафтове родовище, нафтовий поклад*, *completion* – *розкриття нафтового пласта, закінчення свердловини, добурювання свердловини*.

Аналіз мовного матеріалу виявив, що більшість заголовків містять як слова типові для різних галузей науки і техніки, так і вузькоспеціалізовані нафтогазові терміни, тому при перекладі таких заголовків ми вважаємо за необхідне використовувати як еквівалентні відношення так і варіативні відповідники.

Також нами було проведене дослідження заголовків англійських нафтогазових матеріалів, яке показує, що структура англійських заголовків є значно простішою за структуру українських заголовків, оскільки дані заголовки загалом представлені в формі слів або ж непоширених словосполучень та містять точні назви обладнання, процесів та досліджень типових для нафтогазового промислу, або ж для суміжних галузей. Ці терміни навіть при вживанні в іншій галузі мають близькі відтінки або ж описують певний процес з точним вказанням про його належність до нафтогазової сфери. Спираючись на проведене дослідження, ми можемо назвати найпоширенішим способом перекладу англійських заголовків нафтогазових матеріалів переклад за допомогою

еквівалентних відношень.

Частина заголовків англomовних нафтогазових матеріалів все-таки містить терміни, що можуть використовуватись також в інших галузях, тому при наявності такого заголовка при перекладі необхідно підбирати варіативний відповідник даного терміну. Тому ми вважаємо, що найоптимальнішим способом перекладу таких заголовків є використання в сукупності еквівалент та варіативний відповідник. Частина заголовків з загальноживаними термінами незначна, проте частина термінів, особливо виражених одним словом, може мати більше одного значення як нафтогазовій промисловості так і в інших галузях, тому при перекладі необхідно користуватись спеціалізованими словниками, в яких описано всі значення даних термінів.

При здійсненні перекладу заголовків нафтогазових матеріалів граматичні трансформації також займають важливе місце, адже для адекватного перекладу заголовку необхідно змінити його структуру відповідно до норм мови перекладу, для того, щоб зробити заголовок доступним та зрозумілим для читача. Більша частина граматичних трансформацій припадає на переклад з української мови на англійську, оскільки структура заголовків українських текстів є доволі складною та вимагає змін та адаптування для іноземного читача. При перекладі більш простих за своєю структурою англomовних заголовків, граматичні трансформації є не такими поширеними.

Дослідження способів перекладу заголовків текстів нафто-газового характеру дозволило дійти висновків, що заголовок науково-технічного тексту є дуже важливою частиною тексту для його розуміння, який характеризується певними особливостями, а саме використанням атрибутивних словосполучень, різноманітних скорочень, термінів. Основними способами перекладу заголовків є використання однозначних еквівалентів, використання варіативних відповідників та застосування перекладацьких трансформацій у процесі здійснення перекладу.

Література

1. Литературная энциклопедия терминов и понятий под редакцией Николюкина Н. / Н. Николюкин. – М.: Интелвак, 2001. – 1600 с.

2. Буракова С.И. Трактовка заглавий в отечественной лингвистической литературе / Буракова С.И. – А., 1979.- С.33 - Рукопись деп. в ИНИОН АН СССР № 4777
3. Єфрагова А.С. Заголовок, як актуалізатор текстової інформації / А. Єфрагова // Методичні вказівки до лекційних занять та самостійної роботи студентів із дисципліни «Теорія журналістики» для студентів спеціальності 6.030301 «Журналістика» денної форми навчання / Укладач В.О. Садівничий. – Суми: СумДУ, 2007. – 24с.
4. Кальченко Я.О. Переклад заголовків // Матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції Соціум. Наука. Культура. Філологічні науки. - Київ, 2012 р. – С. 14-17
5. Жустрін Г.К. Краткий курс перевода научно- технической литературы с английского на русский: посібник / Г.К. Жустрін. – М., 2006. – 112 с.
6. Нафтова і газова промисловість: журнал [ред. Бакулін ЄМ.]. – Київ: НАФТОГАЗ УКРАЇНИ, 2010. - № 1. – 60с.
7. Нафтова і газова промисловість: журнал [ред. Бакулін ЄМ.]. – Київ: НАФТОГАЗ УКРАЇНИ, 2010. - № 4. – 58с.
8. Нафтова і газова промисловість: журнал [ред. Бакулін ЄМ.]. – Київ: НАФТОГАЗ УКРАЇНИ, 2010. - № 6. – 64с.
9. Kraus, Richard S. – Exploration, drilling and production of oil and natural gas / Richard S. Kraus. – Geneva: International Labor Organization, 2011. – 75 p.